

Brusel 30. září 2024
(OR. en)

13797/24

LIMITE

JAI 1421
FREMP 368
AG 159
POLGEN 128
JUSTCIV 159

POZNÁMKA

Odesílatel:	Předsednictví
Příjemce:	Výbor stálých zástupců / Rada
Předmět:	Podpora přístupu ke spravedlnosti v kontextu právního státu a konkurenceschopnosti

S ohledem na zasedání Rady pro spravedlnost a vnitřní věci dne 11. října 2024 naleznou delegace v příloze výše uvedenou poznámku předsednictví.

Podpora přístupu ke spravedlnosti v kontextu konkurenceschopnosti a právního státu

Přístup ke spravedlnosti je základním právem a základním prvkem právního státu. V článku 19 Smlouvy o Evropské unii se požaduje, aby členské státy stanovily prostředky nezbytné k zajištění účinné právní ochrany v oblastech pokrytých právem Unie, a vnitrostátním soudům se svěřuje odpovědnost za zajištění soudního přezkumu v právním rámci EU. Přístup ke spravedlnosti označuje schopnost jednotlivců, podniků a komunit předcházet konfliktům a dosáhnout účinného, spravedlivého, nestranného a včasného řešení jejich potřeb v oblasti práva a spravedlnosti.¹ Umožňuje jednotlivcům a právnickým osobám chránit se před porušováním svých práv, napravovat občanskoprávní delikty, pohnat výkonnou moc k odpovědnosti a bránit se v soudních řízeních.

Účinné a přístupné justiční systémy mají zároveň zásadní význam pro zlepšení investičního prostředí a udržitelnosti dlouhodobého růstu, a tudíž přispívají ke konkurenceschopnosti v souladu s cíli uvedenými v Draghiho zprávě.² To je obzvláště důležité, pokud jde o právní možnosti hospodářských subjektů různé velikosti a právní spory zahrnující podniky.

V posledních letech proběhla v Radě pro spravedlnost a vnitřní věci plodná jednání o přístupu ke spravedlnosti, která se zaměřila především na přístup jednotlivců k justičnímu systému. V této souvislosti si ministři vyměnili názory na důležité aspekty, jako je přístup k právníkům, vzdělávání soudců, překážky v přístupu zranitelných osob ke spravedlnosti a právní pomoc. Na základě zkušeností získaných z těchto výměn a aniž by byl zpochybněn prvořadý význam odstraňování překážek v přístupu jednotlivců ke spravedlnosti se maďarské předsednictví domnívá, že je čas uplatnit další perspektivu a analyzovat, jak lze zajistit přístup ke spravedlnosti pro hospodářské subjekty s omezenými zdroji a finančními prostředky, zejména pokud jde o malé a střední podniky.

Malé a střední podniky jsou při vedení právních sporů s většími společnostmi nebo s orgány a subjekty veřejné moci, včetně přeshraničních situací, často vystaveny nepřiměřené zátěži, a to kvůli omezeným zdrojům, slabší vyjednávací pozici a vysokým nákladům spojeným se soudními spory. Malé podniky, mikropodniky nebo nanopodniky, a dokonce i spotřebitelé mají potíže s přístupem k justičnímu systému, a to většinou z časových důvodů, z důvodu nezkušenosti, strachu nebo nedostatku znalostí o tom, zda je problém, kterému čelí, „právní povahy“ či nikoli, a hrůzu nahánějící překážkou je pro ně podle všeho rovněž najímání advokáta. V této souvislosti se zajištění spravedlivého přístupu malých a středních podniků ke spravedlnosti stává otázkou spravedlnosti i strategií pro posílení jejich konkurenceschopnosti, jakož i celkové konkurenceschopnosti EU a jejích členských států.

Aby byl zajištěn spravedlivý a účinný přístup ke spravedlnosti pro všechny a zároveň aby byly zajištěny rovné podmínky pro všechny hospodářské subjekty, je důležité vytvořit právní prostředí, které nebude představovat nepřiměřenou a neudržitelnou zátěž ani pro ty, kdo se domáhají spravedlnosti, ani pro justiční systém jako celek. Za tímto účelem mohou soudům pomoci cílená opatření a právní předpisy, aby se mohly zaměřovat především na případy, kdy soudnímu řízení nelze zabránit nebo kdy právní spory nelze vyřešit jinými prostředky, které jsou účinnější a příznivější pro všechny zúčastněné strany.

¹ Doporučení Rady OECD o přístupu ke spravedlnosti a systémech spravedlnosti zaměřených na člověka. EU dne 18. června 2024 oznámila své rozhodnutí přistoupit k tomuto doporučení.

² Budoucnost evropské konkurenceschopnosti: zpráva Maria Draghiho, 9. září 2024.

Klíčovým předpokladem pro vytvoření takového prostředí je zajištění rovné dostupnosti právních informací relevantních pro výkon práva na přístup ke spravedlnosti. Je nezbytné, aby si všechny zúčastněné strany byly vědomy svých práv a právních možností a byly schopny se informovaně rozhodnout, zda a jak je v konkrétní situaci uplatnit, a to již před zahájením případného soudního řízení. Právo na přístup ke spravedlnosti lze vykonávat nejúčinněji, pokud jsou dotčené osoby obeznámeny s právním posouzením situace a rozhodným právem a mohou dostatečně posoudit optimální způsob prosazování svých práv. V tomto ohledu je zvláště důležitá transparentnost, jasnost a přístupnost právních předpisů EU a vnitrostátních právních předpisů, včetně právních výkladů uvedených v judikatuře a vysvětlení právních aktů. Právní předpisy a judikatura by se měly zveřejňovat ve strojově čitelném formátu ve veřejně přístupných a interoperabilních databázích. Takto komplexní přístup k právním předpisům a judikatuře by umožnil široké využívání nástrojů AI, podpořil by společnosti působící v oblasti právních technologií v EU a zvýšil by jejich konkurenceschopnost.

V konkrétnějším kontextu podniků mohou malým a středním podnikům chybět nezbytné právní znalosti a zdroje pro orientaci ve složitých právních systémech, což je znevýhodňuje při jednání s většími společnostmi nebo s orgány veřejné moci, které mají specializované právní týmy. Složitost právních postupů a nedostupnost právních informací jim může bránit v pochopení jejich práv a povinností, což jim ztěžuje efektivní kontakt s justičním systémem. Tato nedostatečná transparentnost a předvídatelnost prohlubuje stávající nerovnováhu sil mezi menšími podniky a silnějšími subjekty na trhu, včetně orgánů veřejné moci, zejména pokud působí přeshraničně. Malým a středním podnikům by umožnilo účinněji využívat justiční systém, pokud by se zjednodušily právní postupy, zlepšil přístup k právním informacím a náklady udržely na rozumné úrovni. Překážky způsobené právní složitostí mohou pomoci překonat digitální platformy, které veřejnosti, či konkrétně osobám s omezenými zdroji, poskytují snadno srozumitelné právní zdroje a nástroje, které umožňují vyhledávání.

Jak vyplynulo z neformálních jednání Rady SVV v červenci, v členských státech mohou pomoci nejen občanům, kteří hledají právní poradenství, ale také malým a středním podnikům při zvládání složitosti právních předpisů aplikace založené na AI. Tyto aplikace mohou uživatelům poskytovat pokročilé vyhledávací kapacity a chatbotová řešení, a tak jim pomáhat v jejich právních řešerších. Kromě toho mohou poskytovat transparentní řešení složité správy případů, a to díky komplexním popisům případů a právním pokynům, jakož i poskytováním přístupu k obsahu jiných veřejných databází, včetně odkazů na právní předpisy a judikaturu, jakož i k aplikacím, které usnadňují zahájení nebo ukončení soudních řízení. Zároveň vzhledem k tomu, že aplikace AI v těchto oblastech jsou považovány za vysoce rizikové, je třeba tak činit zcela transparentně, pokud jde o schopnosti a omezení těchto nástrojů, které pomáhají lidskému úsudku, ale nenahrazují jej. V této oblasti již existuje v členských státech a na úrovni EU několik osvědčených postupů, včetně portálu evropské e-justice, který byl určen jako jednotné kontaktní místo pro právní informace pro občany a podniky v EU. Poskytuje širokou škálu cenných informací o právu, judikatuře, soudních řízeních a rejstřících členských států EU. Jedním z příkladů propojení rejstříků na úrovni EU je systém propojení obchodních rejstříků (BRIS). Ten poskytuje přístup k informacím o všech společnostech v EU. Na portálu e-justice bude v budoucnu rovněž fungovat elektronické přístupové místo pro digitalizované přeshraniční postupy, které budou moci využívat občané, právníci i podniky. Tyto postupy a nástroje by mohly sloužit jako základ pro další zlepšení dostupnosti, jasnosti a transparentnosti platného právního rámce. Nelze nezmínit také systém e-CODEX, klíčový prvek digitální justiční spolupráce v Evropě, který představuje pozoruhodný model interoperability.

Při provádění aktu o AI je nezbytně nutné prozkoumat možnosti uplatnění těchto aplikací v soudnictví, kde mohou nástroje AI významnou měrou zautomatizovat procesy, avšak je zapotřebí mít na paměti, že třebaže využívání nástrojů AI může podpořit rozhodovací pravomoci soudců nebo nezávislost soudnictví, nemělo by je nahrazovat, neboť konečné rozhodnutí musí i nadále přijímat člověk. Jednou z takových aplikací by mohlo být alternativní řešení sporů mezi podniky online, které by bylo zvláště velkým přínosem pro malé a střední podniky.

Dalším důležitým nástrojem na podporu účinného přístupu ke spravedlnosti je podpora dobrovolného využívání alternativního řešení sporů díky tomu, že se zároveň sníží zátěž pro justiční systém. Mechanismy alternativního řešení sporů jsou koncipovány tak, aby nabízely rychlejší a nákladově efektivnější způsob řešení sporů, než je tomu případě tradičního justičního systému. Alternativní řešení sporů rovněž poskytuje větší flexibilitu při přizpůsobování řešení sporů potřebám zúčastněných stran. Způsobům, jakými členské státy propagují dobrovolné využívání metod alternativního řešení sporů, se pravidelně věnuje srovnávací přehled EU o soudnictví. Graf 28 v přehledu z roku 2024 ukazuje nárůst celkového úsilí o tuto propagaci a zobrazuje různé konkrétní pobídky, které členské státy za tímto účelem zavedly, včetně možnosti využívat digitální technologie. V současné době se znovu projednává směrnice 2013/11/EU o alternativním řešení spotřebitelských sporů, která stanoví minimální požadavky na kvalitu alternativního řešení spotřebitelských sporů, a to tak, aby se vztahovala i na mimosmluvní spory a spory s obchodníky ze zemí mimo EU, poskytovala individualizovanou podporu v přeshraničních sporech a posílila účast obchodníků. Vzhledem k přístupu spočívajícím v minimální harmonizaci existují v členských státech rozmanité typy mechanismů alternativního řešení sporů, které jsou většinou regulovány ve vnitrostátním právu.

Ministři se vyzývají, aby se zabývali těmito otázkami:

- Jakým způsobem by bylo možné zvýšit transparentnost, jasnost a dostupnost právních předpisů a právních informací s cílem usnadnit rovný a účinný přístup ke spravedlnosti pro všechny, a zejména pro malé a střední podniky? Můžete v tomto ohledu doporučit nějaké osvědčené postupy? Jak lze za tímto účelem dále využívat stávající nástroje, tj. portál e-justice?
- Považujete v souvislosti s přístupem ke spravedlnosti nad rámec spotřebitelských sporů jako užitečný nástroj alternativní řešení sporů? Pokud ano, jaké konkrétní mechanismy alternativního řešení sporů mají ve vaší zemi malé a střední podniky k dispozici a jakými pobídkami se podporuje jejich využívání?